

javnosti o pitanjima međusobnih odnosa religije, medija i kulture. S druge strane, zbornici, tribine, seminari s ovakvim sadržajima doprinose i međusobnom otvaranju navedenih aktera u kojem će se oni međusobno bolje upoznati, objektivnije promatrati, priopćavati i primati poruke, ali neće izgubiti vlastiti identitet. Možda je potrebno malo više povjerenja.

U svakom slučaju, važno je da ne bježe jedni od drugih, da se izbjegava ignoriranje te da se pristupi komuniciranju koje se prilagođava izričaju druge strane. Tako se može čuti stajalište onog drugog, tako se postaje subjekt, a ne objekt u međusobnoj komunikaciji. Svakako, osim ove „vanjske“ komunikacije, koja se odnosi na komunikaciju s drugim, potrebno je razvijati i „unutarnju“ komunikaciju, koja obuhvaća komunikaciju sa sobom, unutar sebe, unutar religija, unutar medija.

Ohrabrujući podatak ovog zbornika, osim kvalitetnih tekstova koji iz raznih gledišta obrađuju teme o ulozi i međusobnim odnosima medija i religije, predstavljaju sami autori. Oni su se ohrabрили napraviti iskorak i progovoriti pisanom riječju želeći ostaviti trag, trag koji će oni nastaviti slijediti, ali koji će i neki drugi autori nastaviti istraživati i progovarati pisanom riječju. Ovaj zbornik želi ohrabriti čitatelja da, bez obzira na složenost i aktualnost tema o odnosima religije i medija, nastavi tragati za odgovorima, jer kao što se citira na kraju uvoda Zbornika: „Ja nisam sam stvorio svoj život, samo sam jednog dana odjednom shvatio da živim“.

Zato zaključujemo riječima Isusa Krista zapisanih u Evanđelju po Ivanu 8,32: „Tada ćete upoznati istinu, i istina će vas osloboditi.“

Robert Bogešić

Gianni Vattimo

Vjerovati da vjeruješ

Fedon, Beograd, 2009, 138 str.

Ovo zanimljivo izdanje, koje je preveo Mario Kopic, izvorno je tiskano u Milanu 1996. pod naslovom „Credere di credere“. Gianni Vattimo (r. 1936) jedan je od vodećih talijanskih filozofa druge polovice 20. stoljeća, predstavnik postmoderne škole „slabe misli“ (il pensiero debole). U mladosti bio je gorljiv katolik, a kao filozof i zbog nekih osobnih razloga otuđio se od Crkve; bavio se politikom, trenutno je član Partije talijanskih komunista, koju je od 1999. do 2004. zastupao u Europskom parlamentu. Ove godine bio je čak dvaput na prostorima gdje žive Hrvati, u svibnju u Zagrebu, a u Kotoru je bio u kolovozu, posjećujući filozofske konferencije. Izdanje se sastoji od rasprave po kojoj knjiga nosi ime (str. 7-124)

koja je podijeljena na dvadeset i jedno poglavlje. Uz raspravu je i Dodatak o kojem će kasnije biti više riječi.

Na početku rasprave Vattimo ističe činjenicu da se Boga često povezuje s negativnim aspektima života: kada nešto loše krene, Božja volja se vezuje automatski uz taj događaj, a s druge strane, kada ide dobro, ne spominje se Bog. Smatra da se pojam Boga previše povezuje s bogom prirodne religije (vladar prirodnih nepogoda), zanemarujući Isusovu izjavu: “Više vas ne zovem slugama, vas sam nazvao prijateljima” (Iv 15,15). Unatoč guranju Boga iz modernog društva, Bog se vratio, što kroz politiku (politička ofenziva pape Ivana Pavla II, ali i islamsko buđenje), što kroz svojevrsnu krizu velikih ideologija moderne, koja se očituje u postmoderni. Vattimo smatra, kao sljedbenik Nietzschea i Heideggera, da je metafizika na izdisaju. Ali ono što odvaja Vattima od ostalih suvremenih filozofa jest priznanje da zapadna kultura nedvojbeno ima izvor u kršćanstvu: “Mislim da o hrišćanskom nasljeđu treba govoriti u mnogo širem smislu, smislu koji se tiče naše kulture uopšte: ona je postala ono što jeste takođe, i nadasve, stoga ju je intimno ‘obradila’ i kovala hrišćanska poruka, uopšteno rečeno, biblijsko otkrovenje (Stari i Novi zavjet)” (str. 21-22). Isus Krist svojom žrtvom završava nasilni običaj prinošenja žrtve u prirodnim religijama i tako ih dokida. Vattimo, pozivajući se na Renea Girarda, tumači da je Nietzscheova smrt Boga zapravo smrt boga metafizike i prirodne religije. Krist, svojim utjelovljenjem, odnosno izravnavanjem s čovjekom, dokida sliku nasilnog Boga, što Vattimo povezuje s pavlovskim pojmom *kenosis* (koji Kopic definiira kao “Božje ispražnjenje ili poniženje kod učovjčenja”, str. 28), što se opet može povezati sa sklonošću slabljenju, o kojoj govori filozofija nadahnuta Heideggerom, što završava krajem metafizike. Spajajući ove elemente Vattimo dolazi do zapanjujućeg zaključka: “ako se historija Zapada doista mogla protumačiti (razumno protumačiti) kao nihilizam tada Heidegger ne bi bio samo autor jednog supsticijalno autobiografskog romana. A historija hrišćanske religije nije samo sastavni dio nego i svojevrsna linija vodilja hrišćanskog Zapada” (str. 29). Sekularizacija nije ništa negativno, nego je čak pozitivna posljedica kršćanstva, crkvena struktura moći slabi kako bi se približili Svetom pismu, s naglaskom na milosrđe, što je čak vidljivo u Vattimovom filozofskom pravcu: “hrišćansko nasljeđe koje se vraća u slaboj misli jeste i (nadasve) nasljeđe hrišćanske zapovijesti milosrđa i njenog odbacivanja nasilja” (str. 33). Takva sekularizacija ide k slabljenju struktura, ali ne dokida istinu kršćanstva koja se za Vattima vrti oko pojma *kenosis*, koji je “uniženje Boga, demantiranje ‘prirodnih crta’ božanstva” (str. 37). Povijest spasenja i povijest interpretiranja Svetog pisma idu ruku pod ruku, a Vattimo već takav odnos vidi u Isusovom tumačenju Starog zavjeta, s time da Novi zavjet daje puno više prostora Božjem milosrđu spram čovjeka, što opet vodi k pojmu *kenosis* i činjenici da Bog sebe pokazuje kao prijatelja. Autor kritizira teologiju dvadesetog stoljeća, njezinu tendenciju demitizacije Svetog pisma: “jedini veliki paradoks i sablazan

hrišćanske objave jeste upravo otjelovljenje Boga, *kenosis*” (str. 45). Sveto pismo treba čitati sa slobodom, a Vattimo se poziva na Martina Luthera, ali smatra da se u čitanju ne smije izgubiti veza s crkvenom zajednicom; za autora spasenje prolazi kroz reinterpretaciju, tekst Evanđelja treba znati razumjeti, kako bi se ga provelo u praksu, što hermeneutiku čini više nego aktualnom (Vattimo je učenik Hansa Georga Gadamera), a osobna interpretacija je imperativ koji pred nas postavlja samo Sveto pismo. Vattimo smatra da ponovno otkrivanje učenja o spasenju, kroz *kenosis* (koji nije negacija Boga) i sekularizaciju, nije nešto zauvijek definirano i dogmatski određeno, već je to kritički princip za orijentiranje spram svijeta, ali i spram Crkve. Treba “nastojati razumjeti kakav smisao imaju evanđeoski tekstovi za mene, ovdje i sada; znači drugim riječima, čitati znakove vremena, bez ikakve zgrade, osim zapovijesti ljubavi” (str. 58) – ta zapovijest ne podliježe sekularizaciji, već je usporediva s Kantovim kategoričkim imperativom. Za autora zapovijed ljubavi/milosrđa je posljednja istina. Unatoč svemu navedenom, Vattimo tvrdi da i dalje spram kršćanske tradicije gaji prijateljski stav. Zanimljivo je da između *sola Scriptura* i sustava dva izvora (Sveto pismo i Tradicija), Vattimo smatra drugi prihvatljivijim, ali naglašava da mu nije prihvatljivo “da se predaje Crkve, jednostavno poistovjećuje s naukom pape i biskupa” (str. 79). Rasprava završava s Vattimovim pogledom na grijeh, koji on gleda kao na “propuštenu priliku, prijateljstvo koje se okončalo i, uopće (u širem smislu), konačnost svega što nam je dragocjeno i za što smo vezani” (str. 81.), nešto s čime se neće većina teologa složiti.

U Dodatku se nalazi razgovor “Kakva budućnost očekuje religiju nakon metafizike” iz 2005. između Vattima i Richarda Rortyja (1931-2007), jednog od vodećih američkih filozofa druge polovice 20. stoljeća, koji je moderirao Santiago Zabala (r. 1975). Drugi dio Dodatka je Kopichev prikaz “Vattimova filozofija religije”. Mario Kopic (r. 1965) vrsni je prevoditelj na hrvatski jezik (primjerice, prijevodi Giorgia Agambena), ali primarno je filozof koji u svojim tekstovima, primjerice za *pescanik.net*, ne šteti religiju i kršćanstvo nimalo. Jezik ovog izdanja mogao bi se definirati kao *hrvatskosrpski*, riječ je o ijekavici sa srpskim leksikom, ali riječi kao *Židovi*, *Babilon*, *nogomet*, *sudac*, *spolni moral*, *stoljeće* nikako ne pripadaju srpskom jezičnom fundusu.

Dijalog filozofije i teologije realna je stvar. Teolozi često misle da oni jedini kritički čitaju Sveto pismo, ali ova rasprava pokazuje da dio filozofa itekako čita Bibliju. Šteta bi bila da Vattimova rasprava ne doživi svoje hrvatsko izdanje, možda u kakvom proširenom obliku zajedno s “Marksist i kršćanin: dijalog prof. Branka Bošnjaka i prof. Mije Škvorca o nekim temama knjige: Filozofija i kršćanstvo” iz 1969, s prigodnim filozofskim i teološkim komentarima.

Mislav Miholek